

somme sygdomme og uheld (SSlesvig; 15), på Fyn har man bundet en kastanie i snor om spædbørns hals (16), nogle forretningsfolk går »for en sikkerheds skyld« med en hestekastanie i lommen (17).

Får og heste indgives knuste kastanier som beskyttelse mod sygdomme (1779; 18); de er anvendt i stedet for bittermandler mod fårets sygdomme (19).

LITTERATUR: (1) 739 2,1800,538; 182 2.1,1804, 171f; 398 1806,363f; (2) 455 15/10 1953; (3) 280 4/2 1923; (4) 177 14,1940,230f; (5) 161 1906/23:3341; (6) 161 1906/23: 241 (NVSjæll.), 280 4/2 1923 (udtræk i enebærbrændevin); (7) 830 7,1887,29; 885 15,1938-39,82; (8) 161 1906/23: 808,813; (9) 822 150; (10) 253 1923,208; (11) 760 528 (1914); 107; (12) 284 8, 1922,73; (13) 634 11968(o. 1900); (14) 277 1,1939-41,142 (Selleberg o. 1875); 624b 47; 161 1906/23:241 (NVSjæll.); (15) 161 1906/23: 3333; (16)

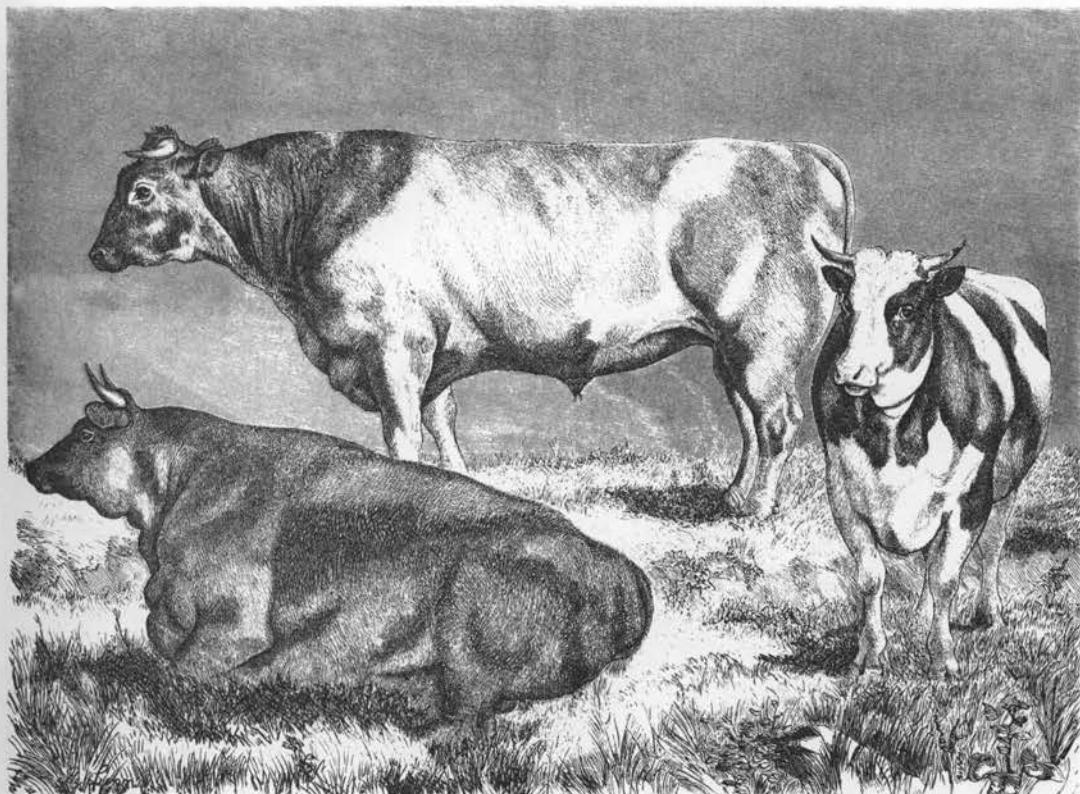
519 41f; (17) 107 1946 (Kbhvn); (18) 194 2,475; (19) 739 2,1800,543.

BØRNELEGE

Børn går om efteråret på *kastaniejød* (-jagt, at jøde er slang for rapse) og risikerer ofte liv og lemmer for at få fat i store portioner (1), der gemmes i poser og kasser. For at få dem rigtig blanke, gnides de med næsefedt – »åh, at grave i sådan en kassefuld med begge sine små næver, stikke dem helt ned til bunden og lade de rødbrune, glinsende kastanier glide gennem fingrene. Hvilken rigdom!« *Ester Nagel* (2).

Med indstukne tændstikker eller nåle forvandles hele og halve frugter til legetøj: køer og kalve, høns og kyllinger, so med grise, struds, pindsvin, edderkop, krabbe, stol, malkespand, hjul på vogn af tændstikkeske, m.m. (3), dukker med arme og ben (alm.). Et ulige antal pinde stikkes radiært i en hestekastanie, der flettes en snor

Frugterne af hestekastanie regnedes for et nærende kvægfoder. Tegning af Agnes Lunn i Illustreret Tidende 21-5-1876.

mellem dem, og når der rykkes i snorens frie ende og fletværket går op, firer »Peter Edderkop« sig ned i sin tråd (4).

Røde kører i grønne båse, · brune både, hulet ud, · lange kæder uden låse, · smykker for en barnebrud.

Du kan danne Midgårdsslangen · led på led omkring en snor. · - - - Du kan forme sære trolde, · pynte dem med grønne bånd. *Hans Storm* (5).

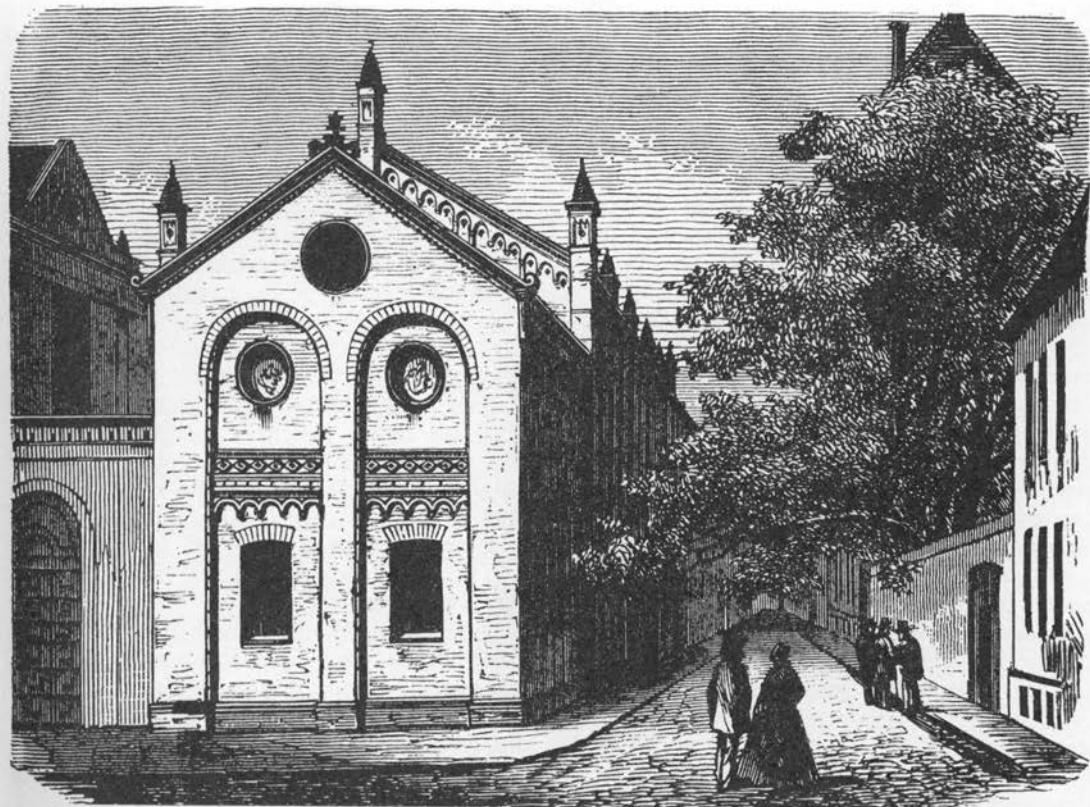
Drenge satte den piggede kapsel på pind og bar den omkring som vægternes »morgenstjerne« (6). Særlig store kastanier udskæres til små hankekurve (7), en udhulet kastanie er pibehoved med tagrør, tynd udhulet gren af snebærbusken eller en makaronistang som piberør (8). Frøene bruges som kasteskyts (alm.). To hønsefjer stikkes skræt (ca. 35°) i kastanie, når man kaster den til vejrs, snurret »helikopteren« mod jorden (9). Eller to frø bindes i ulige lange snore og bringes til at svinge rundt i hver sin retning uden at støde sammen (10). Drenge li-

stede sig til at lægge hestekastanier i et bål eller skolens kakkelovn lige før timen begyndte og blev »overrasket«, når de sejskallede frø sprængtes med en hel kanonade (11). Børn har brugt hestekastanier til at kaste eller trille til hul med og som »penge« i klinkspil (12). Der skæres fløjter af grenene (Sønderjylland; 13), drenge svirper hinanden med de nedfaldne bladskifter, kaldt *nasser, nassepinde* (alm.). Bladkødet på et stort blad blev fjernet med fingrene, nål eller hårbørste, det fine ribbeskelet (»sildeben«) brugt som bogmærke (14).

LITTERATUR: (1) 85b 170; 725 28/9 1950; (2) 844 30/10 1949; (3) Marie Haagen-Müller, Kastanjedyrene. 1958; (4) 635 22/10 1951; (5) 151 4, 1930, 2f; (6) 830c 96f; 725 23/10 1952; (7) 847b 23; (8) 634 11968 (NFalster o. 1900), 12164 (ØFyn o. 1900); 847b 23; (9) 524 1/3 1955; 991 nr. 42, 1957; (10) 511 21/10 1948; 882 nr. 44, 1969; (11) 634 11164 (ØFyn o. 1900), 12191 (Læsø); (12) 634 18306 (NV-Fyn), 11968 (NFalster o. 1900); (13) 520 22; (14) 107 1949 (NJyll.).

Fuldmodne nedfaldne kastaniefrugter. (EH).

Holbergs Kastanie i Fiolstræde. Træsnit i Folkekalender for Danmark, 1860.

BY-, MINDE- OG BRANDTRÆER

Der blev plantet en hestekastanie på Heden's bystævneplads, MFyn (1); under den store hestekastanie, kaldet *Majbænkræet*, i Venslev VSjælland holdtes bystævne, ved det ligger store og tildels flade sten (2). På Lolland var en hestekastanie Midsommer-, Maj- eller Gadetræet, i Flintinge plantet 1886 som afløser af ask (3), i Nagelsti o. 1835 efter røn (?) (4), i Krønge først i 1850'erne (eller 1870'erne) efter pil eller poppel (5); 1929 frededes Majtræet i Rørbaek ved Sakskøbing, oldermændene rådslog her om landsbyens anliggender og ungdommen holdt majstævne under kronen smykket med blomster og bånd (6), en hestekastanie står på bystævnepladsen i Meelse og seks eksemplarer i Skjoldrup, sidstnævnte skal være plantet af Det Classenske Fideikommis til minde om udskiftningen o. 1800; fredet 1929 (7).

En hestekastanie står som minde om eller ved monument for genforeningen (1920) i Vadsby,

Stenstrup, Trelde og Sdr. Bork (8). Kastaniealléen til sandflugtmonumentet ved Tisvilde blev fredet 1925.

En hestekastanie ved gård i Jerslev var dens brandtræ og derfor fredet (9); blev en hestekastanie ved hus i Bønderby fældet, ville huset brænde (10); Kegnæs præstegårds brand var sat hen i »Danmarks største kastanie« i haven, stammen blev holdt sammen med jernbånd, den væltede under storm i begyndelsen af 1943 (11). Sml. s. 14. Om en hestekastanie ved Hvidkilde gods SFyn blev sagt, at den værnede avlsbygningerne mod ildebrand; påskken 1960 blæste det meste af kronen ned, men greven lod resten stå (12).

LITTERATUR: (1) 278 1930,91; (2) 642 32; (3) 306 2,1922,122; (4) 549 166; 546 9,1921,49 og 16, 1928,80f; (5) 306b 365, 306 2,127; 549 161; 806f 131; (6) 659 10/5 1954; (7) 173 1929-30,134-36; (8)

953 76,122,443,476; 296 nr. 43,1946; (9) 161 1930/5: 2342; (10) 885 9,1932–33,64; (11) 885 20,1944,36; (12) 876 16/6 1962; 107 1966.

NAVNGIVNE TRÆER

Det reformerte Træ ved Den reformerte Kirke, Gothersgade i København (1), sml. s. 7.

Holbergs Kastanie, Fader Holbergs Kastanie, Holbergs Træ på hjørnet af Fiolstræde og Kan-nikestræde i København, ved den fhv. profes-sorbolig, »plantet af ham selv til trøst mod ensomhed og snusfornuft« *Mogens Lorentzen* (2), dens sommergrønne frødighed vælder ud over den tidlige professorgårds – nu stifts-provstgårds – mur og puster frisk liv i den gamle boghøker-gade – et levende monument for den store humor i Erasmus Montanus-kvar-teret *Per Lorenzen* 1918 (3). Træet omtales første gang 1842 af C. Molbech og der var dengang to kastanier, alderen anslog han til 100–200 år, og han kalder dem hovedstadens eneste monument for Ludvig Holberg. De stammede rimeligvis fra de ca. 2.500 kastanier, som o. 1720 blev købt til Frederik IV's haver; Holberg flyttede ind i professorgården 1740, og intet vides om, at han har plantet eller kendt dem. Det største træ faldt under storm 1852, det sidste blev efterhånden det gamle Køben-havns symbol – når det sprang ud, var foråret kommet til byen (sml. Rigsdags-Kastanien).

Filosoffen Ludvig Fejlberg skrev 1882 en lille bog om træet og dets virkning i gadebilledet. Efter de strenge vintrer 1939–42 måtte stammen plomberes og syge grene fjernes, 23/11 1954 blev træet fældet. En frøformeret efterkommer blev plantet ved indvielsen af Universitetsbiblioteket på Tagensvej og en anden i Det konge-lige Biblioteks have – »Træet vil vokse sig stort og mægtigt og blive et symbol, at ånden fra Fiolstræde også kan trives på Slotsholmen«: rigsbibliotekar *Palle Birkelund* (4). – Carl Dum-reicher, Holbergs Træ (5), Eddie Salicath, Holbergs Træ i Fiolstræde (1941), Holbergs Træ i Fiolstræde, red. af Poul Holst (1976).

Holsteins Kastanie bag Fiolstræde 28, Køben-havn, hvor digteren Ludvig Holstein (d. 1943) boede (6).

Kongekastanien i Kegnæs præstegårdshave fra o. 1700; stormfældet februar 1943, sml. s. 13 (7).

Kongens Kastanietræ i Akademigården, Bred-gade i København, Christian IX legede som barn i træet (8).

Majtræet, *Majbænktræet*, *Midsommertræet*, se s. 13.

Rigsdags-Kastanien i Bredgade ved Østre Lands-

ret, rigsdagsbygningens gård i København, ho-vedstädens borgere fulgte med opmærksomhed træets løvspring (1934; 9), »med rødderne ind i Rigsdagen – og det er dér, den henter sin over-flod af kraft og livsfylde, som overvælder de gode københavnere« (10).

Tordenskjolds Kastanie i Tordenskjolds Gård bag Strandgade 6, København, hvor søhelten boede til 1720 (11).

Æretræet i Rude, blev måske plantet til minde (ære) for en greve på Holsteinborg (12).

LITTERATUR: (1) 417 1916,439; (2) 556f 10; (3) 417 1916,438; (4) 376 3,634; Ludv. Fejlberg, Saml. Skrifter 2. udg. 1908,162; 374 4,5,1957,113–26; 65 18/5 1924 (Helge Rode), 28/11 1954; 725b 18/11 1945; 135 20/5 1957; (5) 206b 27,30; (6) 725 17/5 1961; (7) 836 29,1943,50; (8) 788 11,1916,69; (9) 622b 117; 65 12/4 1934; (10) 417 1916,439; (11) 725 24/5 1961; (12) 849 22/6 1939 jf. 161 1906/23:454.

PROSA OG POESI

Kastanjernes femfingrede, nedadvendte, ligesom brudeviede hænder *Knud Poulsen* (1), kastanie-træernes løv er som følsomme, levende menneskehænder, hvis fingre forsøger at gribe både det synlige og det usynlige i al dets dejlighed *Axel Garboe* (2); kastanien med de store, fing-rede blade, den er skyggetræet og søndagstræet. Når den tænder sine strålende blomsterkande-labre, er det som illumination i alléen *Sophus Bauditz* (3). Kastanien stabler den ene kæmpe-blok af grønt løvværk ovenpå den anden som en titan, der vil storme Olympen. *Knud Hee Andersen* (4); skællene bøjer sig nedad og knopperne ser ud som heraldiske liljer *Sophus Bauditz*, Absalonsbrønden 1901; kastanjerne ser ud som om de var besat med oldenborrer, parat til flugt, de åbne knopskæl *Johannes V. Jensen* (5) – ud af de fedtede knopskæl rager mellem fingrede blade en lille grøn pyramide frem, der om få uger skal blive til en hvid blomstertop, lysende som en karte i skønne majafænere *Knud Hee Andersen* (4).

Nu står kastanjerne tændt som mægtige, over-dådige lysekroner, hele processioner af dem ude langs sørerne, i parkerne, de store svulmende kroner nejer sig i blæsten med en orkanagtig bevægelse *Johannes V. Jensen* (5), kastanjen ... tænder sine rene blomsterlys, og et menneske må standse og se og atter se ind deri og undres og takke. *Axel Garboe* (2). Nordens skønneste træ, den vældige, kuppledé, hvidblomstrende he-stekastanie ... Hele kronens kuppel er illumine-ret af de lysende hvide, svagt rødmende blom-

Blomstrende kastanie malet af Fritz Syberg 1931–33.

ster-kandelabre, og under den er den skyggede jord tæt dækket med de faldne, hvide og bleg-røde blomster *Johannes Jørgensen* (6). Kastaniernes faldne blade på den sorte jord – som store gulvifter, indlagte med grønt langs ribberne *Johannes Jørgensen* (7). Et for ét slipper bladenes store fingre, hvirvler ned til jorden som fuglefjer og blander sig dér med de store piggede frøkapsler, der ligger halvt åbnede og griner med en chokoladekugle i munden *Claus Bering* (7b).

Kastanjerne smattede til jorden og lå i de grønne piggede kapsler som dyrt blankt legetøj *Hans Bjerregaard* (8). Brune kastanjer ligger på

deres vej, silkeskinnende ... små dumpe jordplump giver det, hver gang en ny grøn kolbe falder fra det store træ; vindpust kommer som killinger, der springer efter løvet *Thit Jensen* (9), den grønne tornede kugle ligger netop sprængt, så at det blanke brune indenfor kommer til syne i spalten som et smalt mandelformet mongoløje *Ellen Raae* (10); kastanierne var så blanke og skinnende, at man skulle tro, der havde været snedkerdrenge oppe i træet og polere dem *J. Krohn* (11) – farven er så intens, som var den kilometerdyb. En sær hemmelighedsfuld farve. Gad vide, om vi mennesker i det hele taget kan lave den efter. *Sven Hansen*